

Богословље Сабора

*"Различни су дарови, али је Дух ис-
шћи. И различне су службе, али је Го-
сћод исћи. И различна су дејсћва,
али је исћи Бог, који дејсћвује све у
свима" (1. Кор. 12: 4-6).*

МЕСТО И ФУНКЦИЈА САБОРА У ЖИВОТУ ЦРКВЕ

На богословском "дневном реду" нашег времена налази се објашњење идеје "Сабора" и о његовом месту и функцији у животу Цркве. Подстицај, с једне стране, долази споља: Рим и његов концил, екуменски покрет и његов прогресивни израз у форми сабора (концила). С друге стране је унутрашња ситуација у самој Православној цркви. На свим нивоима њеног живота примећује се тенденција за постизање виших "саборских" форми у црквеној управи. Изгледа да по први пут, током многих столећа, разне аутокефалне цркве превазилазе своју националну изолацију и самодовољност и признају потребу да буду заједно, као што су показале Свеправославне конференције. На нивоима епархије и парохије, разни комитети и комисије су постали тако очевидни да православна омладина једва може и да поверује да само пре неких педесетак година такви комитети и комисије нису ни постојали. Па ипак, без обзира што, изгледа, постоји основна сагласност да је "саборност" у самој суштини православног учења о Цркви, долази до видног размимоилажења када овај генерални принцип треба да буде примењен у животу. Напетости, конфликти, контроверзије - откривају фундаменталну конфузију у односу на значење и практиковање "саборовања" и указују на судар између супротних концепција у погледу сабора, његове конституције, права и функционисања.

Ову конфузију примећујемо у сталној напетости између свештеника и парохијских сабора (савета) и у таласу настајања различитих световњачких организација, омладинских покрета и т.д., који инсистирају на праву да активно учествују у црквеној управи и да ограниче оно што им се чини да представља неоправдани клерикални монопол. Настала конфузија од нас захтева да поново размислимо о самом принципу саборности, у смислу "саборовања", њеној истинитој православној дефиницији и интерпретацији. Потребна нам је теологија сабора као генерална основа и оквир ради практицирања саборности. Без обзира на то што ће нам узети много времена и напора да то разјаснимо у свим детаљима, задатак не може даље да се одлаже. У живот Цркве се увлаче искривљавања и јереси, па ћутање значи издају. Морамо почети - а овај чланак је само почетак - да објаснимо неке основне предпоставке, да укажемо на неке од могућих праваца у циљу конструктивне дискусије.

ИНСТИТУЦИЈА САБОРА НИЈЕ ФУНКЦИОНИСАЛА ЧИТАВО ЈЕДНО СТОЛЕЋЕ

Православна црква полаже право на то да је она Црква сабора. Ова тврдња је довољно јасна у својој негативној конотацији уколико је упућена против римског папизма или протестантског индивидуализма. Али шта она означава као позитивна тврдња? Да бисмо схватили потешкоће које су везане за одговор на ово питање, морамо најпре да имамо на уму да до данас није ни једна теолошка дефиниција "сабора" опште прихваћена и, друго, да Православна црква у својој историји није имала један, него многобројне обрасце сабора, који се у многим аспектима разликују један од другог. Тако, на пример, не постоје подаци, у савременом значењу те речи, читавих стотинак година између такозваног Апостолског сабора у Јерусалиму (Дела 15) па све до "скупа верних" у Асији, који помиње Јевсевије, у вези са монтанизмом.² Да ли то значи, да цитирамо једног руског историчара раних сабора, да "институција сабора није функционисала читаво једно столеће"?³ Па како онда ова институција може да буде суштински елеманат Цркве? Сви рани сабори, који су нам познати, су по саставу својих учесника - епископски. Међутим,

2) Јевсевије, Eccles, Hist. V, 16. 10.

3) А. I. Pokrovsky, The Synods of the First Three Centuries, (S. Pasad. 1914 -на руском), стр. 14.

они се знатно разликују један од другог, како по облику тако и по функцијама. Васељенски сабори не могу да буду изоловани из империјалног контекста у оквиру кога су деловали. Помесни, локални, сабори, описани у разним канонским збиркама четвртог и петог века, представљају кратке састанке епископа помесних цркава, док су доцнији, патријаршијски синоди, постали перманентан орган црквене управе. На једном другом месту сам анализирао еклисиолошке импликације ових разлика⁴ и није потребно да их овде понављам. Али остаје значајна чињеница да у Русији, на пример, за време целог "синодалног периода" (18./19. век) није одржан ни један сабор епископа и да се руски епископат, као целина, по први пут састао на чувеном Московском сабору 1917-1918. године, а и овог пута не као сабор епископа, него као сабор епископа, свештеника и световњака. То је означавало радикално нову идеју црквене управе и самога сабора, идеју која је потакла и још увек потстиче контроверзије у оквиру Цркве.

Очигледно је, стога, да чисто спољашња студија сабора њихове конституције, чланства и процедуре, не могу да нам пруже потпуну и јасну дефиницију какви сабори мора да буду у садашњем времену и садашњој ситуацији. "Саборски принцип", који наше целокупно Предање убедљиво прокламује, не може да буде идентификован ни са једним од његових многостраних историјских и искуствених израза. И тако, од "феноменологије" сабора треба да пређемо на њихову "онтологију", т.ј. на њихов однос према тоталитету живота Цркве, према њиховим еклисиолошким коренима и основама.

ШТА ЈЕ САБОР И КАКО ОН ОДРАЖАВА САБОРНУ ПРИРОДУ ЦРКВЕ

Да бисмо ово постигли морамо, пре свега, да превазиђемо једнострану, мада уобичајену тенденцију приступа проблему сабора искључиво са становишта црквене управе. У нашим "позападњаченим" теолошким системима, еклисиологија је заиста била сведена на питање "црквеног поретка", на институционални аспект Цркве. Богослови као да су ћутке прихватили тврдњу да "институција" има превагу над "животом" или, другим речима, да је Црква, као нови живот благодати и заједнице са Богом, као реалност искупљења, "изнедрила" Цркву као

4) Види мој рад, *The Idea of Primacy in Orthodox Ecclesiology*, u *The Primacy of Peter*, The Faith Press, London, 1963, str. 30-56, (Издато на српском). Каленић.

институцију. У оквиру оваког приступа, Црква је проучавана као скупина "ваљаних" институција, а целокупно еклисиолошко интересовање је усредсређено на формалне услове "ваљаности", а не на *реалношћ* саме Цркве. Међутим, по православном схватању, ова *реалношћ* Цркве као новог живота у Христу и учествовања у новом еону Царства Божијег, има првенство над "институцијом". То не значи да је институционални аспект Цркве секундаран, услован и небитан; таква претпоставка би нас одвела протестантским изопачењима у еклисиологији. Суштина је у томе да "институција" није узрок Цркве, него средство њеног израза и оствараивања у "овом животу", њена идентичност са реалношћу Новог Бића и њено учествовање у овој реалности. На једном другом месту сам предлагао да се однос између Цркве као институције и Цркве као реалности Тела Христовог и Храма Духа Светога, дефинише као *свештошајински* однос. Света тајна у овој конотацији првенствено означава *прелазак из старог у ново*, јер овај прелазак чини саму суштину живота Цркве.⁵ Постоји, стога, органска и суштинска веза између "институције" и "реалности" благодати, новог живота, нове твари - али њена дефиниција терминима узрока и последице води обмани, јер замењује еклисиологију садржине са еклисиологијом форме, усредсређене искључиво на питање "ваљаности", а ваљаност је чисто јуридички и формалан појам, који у себи, и сам по себи, нити открива нити саопштава било какву животну садржину. Водити дискусију о томе да ли су "три капи" воде "довољне" да би крштење било "ваљано" или је неопходно "погружавање", савршено је бесмислено док се институционална форма свете тајне схвата само као *causa efficiens* резултата, чије реално значење и "садржина" нису откривени у самој овој форми. Било која договорена форма о "неопходном и довољном", тј. датом као јуридичка санкција, може да гарантује "ваљаност". Међутим, по православном учењу "ваљаност" институције или "форме" долази од њене онтолошке адекватности са реалношћу, која је истински "репрезентује", чини је присутном и стога она може да повезује и испуњава.

Институција је светотајинска пошто је њен циљ да стално сама себе превазиђе као институцију, да се испуни и актуелизује као Ново Биће. Она може да буде светотајинска, јер као институција одговара реалности коју изражава, чија је стварна слика.

Ове опште примедбе мора да буду примењене и на проблем сабора. Све дотле док се оне разматрају у терминима "власти"

5) Види мој рад, *Theology and Eucharist*, u *St. Vlad. Quart.* 5. 4. (1961) str. 6.

или "управе", њихово разумевање ће остати безнадежно једнострано. Није прво питање: "Који је сабор ваљан"? или: "Ко су чланови сабора"? или чак: "Колику власт има сабор"? прво је питање: Шта је сабор и како он одражава саборну природу саме Цркве. Пре него што разумемо место и функцију сабора у Цркви, треба да посматрамо саму Цркву као сабор. Она је заиста сабор у најдубљем значењу те речи, пошто је она откровење Свете Тројице, Бога и божанског живота као суштински савршеног сабора. Тринитарни однос Цркве је страшно занемарен у модерној еклисиолошкој обнови, која је била под тешком доминацијом идеје организма и органског јединства, с једне стране, и идеје "институционализма", с друге стране.⁶ Међутим, идеја о организму изолована од од тринитарног контекста, тј. јединства као јединства *личности* - може да доведе до опасно безличног и готово "биолошког" учења о Цркви. Црква је тројична и по облику и по "садржини", јер је она васпостављање човека и његовог живота као слике Божије, а Бог је Света Тројица. Она је слика Свете Тројице и дар светотројичког живота, јер је живот искупљен и васпостављен у њој као *саборној* по суштини. Нови живот, подарен у Христу, је јединство и једност - "да буду једно као и ми" (Јн. 17: 11). Будући да је сабор по "садржини" божански дар живота, Црква је стога "сабор" по форми, као институција, јер је сврха свих њених институционалних аспеката да пројаве Цркву као савршени сабор, да она израсте у пуноћу "саборског живота". Цео живот Цркве, а не само "сабор" у техничком смислу те речи, је саборски, јер је "саборност" њен суштински квалитет. Сваки акт њеног самоузидања - богослужење, молитва, учење, проповед слушање - је саборски, јер је основан на саборности њеног новог живота у Христу и његовог испуњења и актуализације. И то је та *саборска онџологија* Цркве у тоталитету њеног битија и живота, који сачињава оквир за функционисање сабора у управи Цркве.

6) Исто, стр. 14.

КЛИР И СВЕТОВЊАЦИ У САБОРУ. ДВЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ КАО ЈЕДНА АЛТЕРНАТИВА, А ОБЕ СУ ПОГРЕШНЕ

Црква је саборна (саборска) и Црква је хијерајхијска. Данас постоји тенденција супротстављања овим двема квалификацијама Цркве или се истиче једна од њих на рачун друге. На "клирикалној" страни саборност се посматра у *границама* хијерархијског принципа: саборност ограничена на хијерархију. Сабор је првенствено сабор саме хијерархије и, идеално, световњаци из њега треба да буду искључени. Многа свештена лица сматрају да учешће световњака у разним црквеним саборима жалосни компромис са духом нашег времена, компромис кога се треба ослободити чим свештенство поново задобије довољно "контроле" над Црквом. Код "световњака" примећујемо сасвим супротну тенденцију. По њима, "хијерархија" је та која се ултимативно мора потчинити "саборности", мора да постане извршилац одлука сабора којима су световњаци интегрални, ако не и водећи део.

Заиста је трагично да су данас ове две тенденције прихваћене као једина алтернатива, а и једна и друга су погрешне. Оне су резултат одступања од православног учења о саборности, које искључује "клирикалне", а исто тако и чисто "демократске" интерпретације, без обзира што оне нису супротне хијерархијском принципу нити су у њему рзаводњене. Истина је да хијерархијски принцип припада самој бити сабора, док је овај други принцип откривен и разумљив у Цркви. Савршени "сабор", Света Тројица, је хијерархија, а не безлична једност "чланова", који се мењају. Православно богословље је увек наглашавало овај хијерархијски концепт тројичног живота, тако да се сама једност Бога приписује јединственом типу односа међу лицима Свете Тројице. Света Тројица је савршени сабор, зато што је Тројица савршена хијерархија. А Црква, дар и манифестација истинитог живота, који је тројичан и саборски, је хијерархијска зато што је саборска, будући да је хијерархија суштински квалитет саборности. Супротставити се овим двама принципима представља одступање од православног поимања хијерархије и сабора. Наиме, *саборносѝ*, откривена у Цркви, није укидање и свођење личности на безлично јединство, које би тада било јединство које одбацује и игнорише разлике лица, што је супротно појму саборности. *Саборносѝ је јединсѝво лица*, које

испољавају своје лично биће у "саборовању" са другим лицима, која су *сабор* утолико уколико су личности. Тако постају *многи једно*, а не само "уједињени", *не иресџајући да буду многи*. Ова истинска саборна једнота многих је, по самој природи, хијерархијска, пошто је хијерархија, изнад свега, потпуно узајамно признање личности са њиховим јединственим личним квалификацијама, признавање јединствености места и функције личности у односу на друге личности, признавање објективног и јединственог призвања личности у оквиру саборског живота. Принцип хијерархије подразумева идеју *послушности*, али не *пошчињености*, јер је послушност заснована на личном односу, док је потчињеност, у својој бити, безлична. Син је потпуно послушан Оцу, али му није подређен. Он је савршено послушан пошто савршено и потпуно познаје Оца као Оца. Али Му није подређен, јер подређеност подразумева несавршено знање и однос, те, стога значи неопходност присиле... Према томе, хијерархија није однос "власти" и "подређености" него однос савршене послушности свих свима у Христу. Послушност је тако сазнање и признање личних дарова и харисми свакоме од стране свих. Све што је истински саборно је истински и лично те, стога, истински хијерархијско. А Црква је хијерархијска просто зато што означава васпостављени живот, савршено друштво, истинит сабор. Рукоположити неког за хијерархијску функцију не означава његово уздизање *изнад* осталих, његову супротстављеност другима као "власти" према "подређенима". Рукоположење је признање Цркве индивидуалног, личног призвања у оквиру *ecclesiae*, определење самог Бога, који познаје срца људска, те је, стога, извор свих призвања и свих дарова. Тако је то истински саборски акт, јер открива послушност свих: оног који се рукополаже, послушност оних који га рукополажу то јест признају да је у кандидату присутан божански позив за службу управљања, послушност целе Цркве вољи Божијој.

Из наведеног разлога, сви савремени покушаји да се ограничи "власт" клира или да се омогући световњацима учешће у власти, засновани су на невероватној *конфузији*. "Клир" су, по дефиницији, они чије је специјално sluжење и "послушност" да управљају Црквом, а које је Црква признала за *иризване* за ову службу. Ова конфузија се може објаснити једино потпуним посветовњачењем идеје о црквеној управи и идеје о самој Цркви. Поборници учешћа световњака у црквеној управи, изгледа, не разумеју да "духовна власт" које признају клиру - власт да обавља свете тајне, да проповеда, да исповеда, и т.д. - не само да није различита од власти управљања, него је то *исти*

власи. Они који називају Цркву словом и светом тајном су исти који њом управљају и, *vice versa*, служба оних који управљају Црквом је да је називају словом и светом тајном. Реално питање, које се односи на црквену управу или још специфичније, на њену саборску природу, није у томе да ли световњаци треба или не треба да имају право учешћа у власти клира. У овом облику је питање бесмислено, јер подразумева постојање збрке између клира и световњака, што је страно целокупном предању Цркве, самим темељима православне еклисиологије. Реално питање се тиче односа између службе управљања и саборске природе Цркве. Како хијерархијски принцип изражава Цркву као *сабор*? Несрећно свођење целокупног проблема црквене управе на надметање између клира и световњака, замрачује ово питање, које, ако се правилно разуме, и на њега правилно одговори - решава проблем односа "клир-световњаци" у Цркви.

ОДНОСИ: ЕПАРХИЈА - ПАРОХИЈА; ЕПИСКОП - ПРЕЗВИТЕР

Управљање Црквом се обавља на три различита нивоа: Парохије, епархије, надепархијских тела као што су митрополијски округ, аутокефална црква и, најзад, васељенска Црква. Пре него анализирамо сваки од ових нивоа са "саборска тачке гледишта, потребно је нагласити да постоји веома велика разлика између наше садашње ситуације и ситуације у раној Цркви. Она, иако очигледна сваком који је проучавао канонску традицију Цркве - није била предмет озбиљног еклисиолошког разматрања. У раној цркви је свака "парохија" у ствари била "епархија", ако под парохијом подразумевамо локалну, помесну *ecclesiam* конкретну видљиву заједницу, а под епархијом, црквену управу, коју обавља један епископ. Као што је познато, у почетку нису постојали "парохијски свештеници". На челу сваке локалне заједнице нормално је био један епископ. Све дефиниције и описи црквене управе дати су у свим класичним канонским збиркама у односу на нормалног носиоца црквене власт, а то је био епископ. То значи да се мора почети од "локалне цркве" у њеном раном, класичном изразу да би се разјаснила основна структура црквене управе.

Многе недавне студије о раној еклисиологији наглашавају, и то с правом, централни и јединствени положај епископа у *ecclesia*. Још увек постоји тенденција да се "монархистички"

епископат брани старим аргументима, којима су додати и многи нови, посебно после поновног откривања "евхаристијске" светотајинске еклисиологије ране Цркве. Међутим, доведен до екстрема овај ток мисли може да доведе до искривљене слике. У ствари, израз "монархичан" није најсрећније изабран ако се примени на епископат ране Цркве. Сви расположиви докази указују на веома реалну важност *презбиџеријума* у локалној Цркви, скупа презвитера или старца који су у ствари били *сабор* при епископу и суштински орган управе Црквом. Много пре њихове трансформације у старешине одвојених заједница, чланови "другог реда" су постојали као неопходна колективна допуна епископске власти, а рани обреди рукоположења указују на "дар управљања", као на главну харисму презвитера. Управљање Црквом је од самог почетка било *саборно*, а у тој јединственој функцији однос епископа, с једне стране, управљања од стране презвитера, с друге стране, открива основну садржину онога што смо већ описали као "хијерархијска саборност" или "саборна хијерархија" органско јединство саборских и хијерархијских принципа у оквиру Цркве.

Однос открива, пре свега, истиниту природу црквене управе. И овде може да се употреби израз "светотајински". Црквом су стварно управљали презвитери. Они су се бринули о текућим потребама заједнице, како материјалним тако и духовним. Међутим функција епископа представљала је јединствену службу или да се све делатности црквеног живота усмери на крајњи циљ Цркве, да их трансформише у самоизградњу и самоиспуњење Цркве као Тела Христовог. Епископ је то обављао у функцији *происџаменоса-а*, председника евхаристијског скупа, свете тајне Цркве, у коме су истински сједињени и запечаћени сви дарови и све службе као дела "истог Бога, који чини све у свему" (1. Кор. 12: 6). Сви дарови, све службе и сва призвања, "управљање" и "администрирање" нису аутономне области у Цркви већ интегрални делови Цркве као *свешће џајне* Царства Божијег. Дар управљања је харисма, а презвитери нису само "саветници" епископа. Рукоположењем они примају харисму као харисму која припада њима. Њихово управљање је *сџварно*, па ипак они ништа не могу да чине без епископа то јест његовог признања свих њихових дела као дела Цркве. Једино он има "власт" да обједињује и објављује живот заједнице као "нови живот" Цркве Божије. На тај начин је управљање Цркве истински хијерархично и истински саборно. Презвитери или "старци" су руководећи чланови *ecclesiae*. Њима је Црква признала дарове мудрости, правде, учења, управљања. Они нису су-

протстављени световњацима, него су њихови истински *ӣредс̄ӣавници*, јер изражавају и руководе свим потребама народа због чега и јесу - *ӣрезвӣшери*. Њихово управљање је саборско, јер у свом плурализму могу да изразе целокупну реалност конкретне заједнице, разноликости њених потреба и тежњи. Међутим, овај плурализам је трансформисан и потврђен од епископа као једност, чија је специфична харисма пројављује Цркву као једну, свету, католичанску и апостолску. Ако би презвитери били само "*ӣош̄чињени*" епископа, легати његове власти и извршиоци његових налога, без иницијативе, без свог сопственог "живота", епископ не би имао шта да "трансформише", да изражава, да испуњава. Црква би престала да буде сабор, тело, хијерархија, него би постала однос "власти" и "потчињености". Она не би више била *свеш̄та ш̄ајна* новог живота у Христу. Међутим стварни живот Цркве као сабора, као породице, као једности је оно што *исц̄уњава* епископ, а он то чини зато што је његова харисма да ништа своје не поседује него да сам, истински и апсолутно припада свима, да нема другог живота, друге власти, другог циља, него да све уједини у Христу.

Немогуће је да овде анализирамо, чак ни укратко, процес који је трансформисао првобитну "епископалну" структуру локалне цркве у оно што ми данас називамо парохија. Овај процес, мада представља једну од најрадикалнијих промена, које су се десиле у Цркви - остао је незапажен од еклисиолога и канониста, ма колико то изгледало чудновато. Ова мањкавост еклисиолошког реаговања објашњава данашњу усредсређеност жаришта кризе црквене управе на нивоу парохије. Није се довољно схватило да је трансформацијом презвитера-члана епископског сабора у хијерархијског поглавара издвојене црквене заједнице у ствари трансформисана и сама идеја и црквене управе и црквене власти. Епископ је, с једне стране, био лишен свога "сабора", те је и његова власт стварно постала "монархична", самовласт. Свештеник је, с друге стране, постао једноставни потчињеник ове монархичне власти. Од "саборског" односа епископ - презвитер, настао је однос подређености и "делегација власти". Све је ово значило дубоку трансформацију првобитног саборског поимања како хијерархије тако и *ecclesiae*. Појам хијерархије је идентификован појмом подређивања, појмом већег и мањег степена "власти". Што се тиче парохије лишене саборског управљања, које је имала "презвитеријална" црква у презвитериуму, она је вековима изгубила чак и рудиментарне облике саборског живота, престала је да буде "сабор" у правом значењу ове речи. Са тим је, пре свега форсирано чисто пасивно

схватање *лаос-а*, народа Божијег, као апсолутно потчињеног хијерархији. Потпомогнуто демократским идејама из њега се изродио бунт лаоса, световњака, *iprošiv* хијерархије. "Клерикализација" Цркве је неизбежно провоцирала логичну последицу - побуну. Међутим, ова побуна не може да буде потпуно објашњена неукошћу, рђавим утицајем "савременог света" и т.д. Са православне тачке гледишта "клерикализам" је исто тако изопачење, погрешка. Покушаји савремених световњака да имају веће "учешће" у црквеном животу, ма колико опскурни и мањкави, потхрањивани конфузном, иако оправданом, жељом да се воспостави *саборносћ* Цркве. Сломити их ексцесом клирикализма, било би исто тако рђаво као и прихватити их у њиховој секуларистичкој, легалистичкој и демократској форми. Наше је да тражимо воспостављање вечне истине Цркве.

ПАРОХИЈА КАО ЈЕДИНИ ВИДЉИВИ ИЗРАЗ ЦРКВЕ

Пре свега, морамо да признамо чињеницу да данас скуп верних заједно са епископом није више непосредни, конкретни израз Цркве, већ је то *парохија*. Хришћанин познаје Цркву и живот у Цркви као члан своје парохије. Она је за њега једина видљива *ecclesia*. За њега је епархија, мање више, апстрактна, административна инстанција, а не жива реалност. Парохијани виде епископа у неким свечаним приликама или му се обраћају кад у парохији дође до проблема. Због ове *реалне* ситуације, сви покушаји повратка на "епископално" искуство Цркве у њеним облицима другог и трећег века (*episcopus in ecclesia et ecclesia in episcopo*), остаће у домену академског, научног прижељкивања све дотле док игноришемо стварност парохије и положај свештеника у парохији. Мора да признамо и прихватимо да су многе од карактеристика ране "епископалне" заједнице обухваћене парохијом, као што су и свештенику дате многе функције епископа. Данас је свештеник нормални свештенослужитељ, пастир и учитељ Цркве, све функције које је у раној Цркви обављао епископ.

Ова трансформација покреће два питања. Прво је, које овде не можемо да анализирамо у свим његовим аспектима, однос на релацији епископ - свештеник. Немогуће је објаснити промену свештениковог статуса само у смислу "делегирања власти", као што то чине поборници "епископализма" *a ontrance*, другим речима, свођење свештеника на положај епископовог делегата. Свештеник је рукоположен у свештенички чин не да би био

"делегат". Он има свештенство Цркве као своје властито право. Не може се бити свештеник, учитељ и пастир путем "делегирања", нити постоји "делегирана харисма". Сама трансформација овога статуса је била могућа стога што је од почетка презвитер био свештеник, учествовао у свим свештеничким функцијама. Стога, ако је он у правом смислу глава заједнице, ако његова служба треба да буде извршена као "Црква", неопходно мора да се постави друго питање: *саборског аспекти* његове власти. Мора да се призна да дуго времена парохија, као заједница, као *ecclesia*, једноставно није постојала изван и мимо заједничког присуствовања богослужењу. Отсуство "саборности" трансформисало је и саму побожност верних у индивидуалистичку литургијску побожност, из које је била искључена сама идеја "заједнице" и једности живота. С ове тачке гледишта идеје *парохијског сабора*, парохијског скупа, поникле су не из извора страног традицији него - из дубоког инстинкта Цркве. Једина је трагедија у томе што је на обе стране - "клерикалистичкој" и "лаичкој" - ова саборност схваћена и формулисана у уско јуридичким терминима и изражена терминима "права" и "дужности", "гласања" и "одлучивања" и другим чисто световним категоријама. Постоји дубоко неправославна опозиција "духовних" проблема у односу на "материјалне", опозиција која противречи и разара светотајинску природу Цркве, где је све "материјално" трансформисано и одуховљено, а све што је духовно има моћ да трансформише.

Саборски принцип, форсиран на парохији, не треба да буде ни одбачен ни "ограничен" потенцирањем "клирикализма". Он мора да буде *оцрковљен*. То значи да клир прихвати истински хијерархијски принцип, који није гола "власт", него дубока духовна и пастирска брига за Цркву и породицу, као једност живота, као манифестацију духовних дарова. Свештеник, не само не треба да се боји "саборовања" него мора да га подржава и тражи, да помаже сваком члану Цркве да открије свој посебни "дар" и "призвање" у животу Тела Христовог и да уједини све ове дарове у јединство живота и "назидање" Цркве. С друге стране, ово означава лагани процес лаичког васпитања, лаичког превазилажења њихових дефанзивних рефлекса и држања. До овог ће доћи тек онда када световњаци разумеју да су они *пошребни* свештенику, њихови таленти, њихови савети, њихов стварни "сабор", односно њихово стварно учествовање у животу Цркве, а не њихови "гласови". Истинита саборност се не изражава и не постиже чисто формалним или апстрактним "правом гласа". Мора најзад да се схвати да у Цркви нема о чему да се

гласа, јер сви проблеми, који могу да се појаве у животу Цркве, односе се, на крају крајева, на саму Истину, њену "примену у животу", а то изискује напор ума и срца, свести и воље, у коме мора и могу сви да учествују и да помогну. Ово је истинска саборност. Ако заиста "право одлучивања", коначна одговорност, припада свештенику, у процесу достизања те одлуке, као истински црквене, неопходна је помоћ свих, јер је свештеникова власт у томе да "изрази" ум Цркве! Ум Цркве је Христов ум у нама и наш ум у Христу; то је послушност слободне деце, а не послушност робова, послушност заснована на знању, разумевању, учествовању, а не на слепој покорности. То је знање Истине, која нас чини истински слободним и послушним. Све ово значи да *парохијски сабор*, ако се правилно разуме, није неки комитет или одбор практички и пословно настројених људи, изабраних да се брину о "материјалним интересима" парохије, него "сабор" свештеника у свим аспектима црквеног живота. Заиста би требало да постоји неки посебан *обред* при увођењу у функцију изабраника у "сабор" парохије, који би изражавао и истицао духовну димензију њиховог служења. Постоји стварна потреба за састанцима на којима би се ови активни изабрани световњаци поучили да разумеју мистерију Цркве. Нажалост, ово ће остати само мислена жеља, пошто и само свештенство доприноси посветовњачењу лаика, ограничавајући њихову иницијативу у животу Цркве на "финансије" и "стварање фондова" и игноришу православно учење о народу Божијем (лаос ту тхеу). Уколико *саборски ѝринциј* није васпостављен на нивоу парохије, његови други изрази ће остати бесмислени и неделотворни.

ВЛАСТ ЕПАРХИЈЕ ПРИКЉЕШТЕНА ИЗМЕЂУ ПАРОХИЈСКЕ И НАДЕПАРХИЈСКЕ ВЛАСТИ

Од свих нивоа црквене управе, епархијска је, вероватно, "нај-номиналнија". Она је прикљештена између реалности парохијске и "надепархијске" власти: патријарха, синода, и т.д. А баш на епархијском нивоу, епископ, као суштинска "власт" у Цркви, треба да буде истакнут и потенциран. Отуда, долази до двоструког проблема: проблем односа између епархије и парохије и проблем места епархије у ширем груписању цркава.

Већ сам навео да је "парохија" добила многе карактеристике ране "епископалне" Цркве и постала је стварни облик локалне Цркве. Међутим, веома је значајно да се за време христијаниза-

ције Римске империје са множењем броја хришћанских епископа, њихова дужност, која је, како нам је познато била најбитнија дужност у помесној Цркви - није увећавала сагласно умножавању чланова Цркве, него је остала везана за централне, главне црквене центре. Пропао је покушај да се у Цркву уведу тако звани *хорейискоји* или ванредни епископи. Ово радикално одступање од ране организације помесне Цркве се обично објашњава чињеницом да је Црква преузела световни принцип управе и да је то довело до "колапса" ранохришћанске еклисиологије. Међутим, ово је објашњење, у најмању руку, једнострано. Дужност епископа и његово место у целокупном животу Цркве, била је сувише централна, сувише есенцијална, да би се лако могла прилагодити нецрквеним узорима управљања. Мора да је у самој Цркви постојао неки разлог, унутар саме њене "логике" који ју је навео да преферира дислокацију помесне Цркве у парохије уместо да повећава број епископа. Уважавање овог разлога је битно ради правилног разумевања односа на релацији епархија - парохија у нашој, савременој ситуацији. Изгледа нам да су сви историчари, који су се бавили овим променама црквене организације после Константиновог обраћања, испустили из вида овај врло важни "социолошки" фактор. Познато је да је током прва три века Црква представљала искључиво градски, урбани феномен, и да је ширење хришћанства почело у великим митрополитским центрима грчкоримског света. Ово значи да помесна Црква у свом најранијем облику није одговарала и није изражавала *природну* заједницу органског и већ постојећег друштва, него је била *ecclesia*, скуп људи различитог образовања, социјалног положаја и т.д. Сви рани подаци, почевши од посланица апостола Павла, поткрепљују ову тврдњу. Црква је била у Риму, али није била Црква Рима. Ово такође значи да је рана локална Црква - не идентификујући се са било којом класом, групом, округом или "начином живота" - имала природни "католицитет" (саборност), свеобухватни квалитет, да је морала репрезентовати све, бити отворена према свима, пошто је била апсолутно слободна од свих "органских" веза "овога света". С ове тачке гледишта, преобраћање империје је означавало прогресивну идентификацију сваке локалне Цркве са природном заједницом, са органски локалним "друштвом", које је у Цркви налазило религијски изражај и санкцију свога постојања. Међутим, природно локална заједница никада није *каџоличанска* пошто је, по својој суштини, егоцентрична, ограничена на властите интересе и потребе. Онтолошки је *себична*. Ово је било посе-

бно истинито за сеоске заједнице, и постојала је опасност "натурализације", то јест потпуне идентификације са природном заједницом. Црква је почетком четвртог века уочила ову опасност, другим речима, уочила је опасност да изгуби католичност (саборност) свога живота. Једини начин да се супротстави овој опасности био је у томе да се "локалне цркве" сачувају али у ширем црквеном подручју да би се тако спречила њихова потпуна идентификација са "локалним животом", са свим неизбежним ограничењима и егоцентричношћу. Прихватањем епархијске организације с тим да епископи остају у "метрополи", а свештеници постану "главе" парохија, није био компромис Цркве са администрацијом империје него баш супротно, реакција црквеног организма за опасност да природно друштво "апсорбује" Цркву.

Оно што је вековима било истинито, остало је *mutatis mutandis*, истинито и данас. Социолошки услови и структуре су се променили, али је парохија још увек суштински условљена околином и стога природно ограничена у својој "католичности" (саборности). Њен живот и сам обим њених могућности и ресурса зависи од дате ситуације коју парохија, ако је остављена сама себи, не може и, вероватно, не сме да потпуно *превазиђе*. Било да се ради о парохији "средње класе" или "радничкој", или "мисионарској", или "приградској" - без обзира што ништа од ових квалификација не опредељује живот парохије - ипак не може да буде игнорисано. Стога преко *епархије* парохија добија своју "*католичност*" (саборност) то јест стални изазов да превазиђе себе као егоцентричну и самозадовољавајућу заједницу, да се не идентификује не само са "својим" народом и "својим" религиозним потребама, него са *Црквом* и њеним вечним "потребама". Католичност је идентитет сваке Цркве са једном, светом, саборном и апостолском Црквом и за сваку заједницу "католичност" означава сагласност са целином, живљење не само *заједно* са свима осталим заједницама него и усредсређеност на коначни, крајњи циљ, који превазилази све локалне потребе, све локалне "ситуације" и ограничења, а то није ништа друго него Царство Божије. А носилац, орган и служитељ католичности је епископ. Његова је харисма и дужност да опредељује Цркви *правац* и *сврху*, да позива сваку парохију појединачно и заједнички, да се манифестују као покрет, као ходочашће према Царству Божијем, да духовно *назидавају* Цркву. Епархија је тако - све *епархије заједно*, уједињење у епископу, који својим "епископством" - надгледавањем, вођењем, учењем, организовањем - трансформише њихове издвојене

егзистенције у један јединствени живот, укључен у живот Цркве. Парохија нема ни могућност ни унутарњи подстицај за пуну католичност. Она то може да има само *заједно* са свима сличним заједницама, које *све заједно* превазилазе своја природна ограничења и у организацији која превазилази сваку од њих посебно, а њихов живот ипак остаје једност, заједничарство и јединство циља.

Па ипак, сама природа епархије захтева потпуно васпостављање саборног принципа. Исто тако и парохија, јер је она у недостатку саборовања постала чисто "обредна" институција, а епархија схваћена само као "централна администрација" постала је чиста бирократија са епископом на челу, и то не само администрација Цркве него и различитих других административних органа. Епископ, да би био живи центар за све парохије, стварни орган њиховог јединства и заједничког живота, мора са свима њима, преко епископског сабора то јест *пресбиџериум-а*, да буде у саборском односу.

Свештеник је органска веза између епископа и парохије, али не у смислу "подчињеног" или "делегација власти", него баш у томе "саборском јединству". Свештеници, *заједно* са епископом, су жива слика епархије *као Цркве*, јер је у сваком свештенику "репрезентована", учињена присутном, исто као што је у јединству епископа са својим свештеницима, присутна католичност (саборност) Цркве у свим парохијама. *Пресбиџериум*, то јест колективно јединство свештеника са епископом, мора да буде васпостављено, да би био савршенији постојећи индивидуални однос између епископа и сваког свештеника. Ово је једини органски епархијски сабор, органски зато што је укорењен у самој природи Цркве. На овом сабору се расправља не само о свим пословима епархије него се опредељује и *правац* живота Цркве. Тада одлуке епископа нису "извршни налози", него органске одлуке саме Цркве. Модерна средства комуницирања, целокупан савремени "начин живота", олакшаће да се "*пресбиџериум*" редовно састаје са епископом односно бар три до четири пута годишње. Саборовање парохије би тада нашло своју органску пуноћу у саборовању епархија.

АКО СВАКИ ЧЛАН ЦРКВЕ АКТИВНО УЧЕСТВУЈЕ У ЊЕНОМ ЖИВОТУ САБОР НИЈЕ НИ ПОТРЕБАН НА СВИМ АДМИНИСТРАТИВНИМ НИВОИМА

Најзад, црквени сабори на "надепархијском" нивоу - митрополитској области, аутокефалној Цркви и, најзад, васељенској Цркви - изражени су кроз *сабор епископа*. Цркве се окупљају и манифестују се као једна Црква у јединству и кроз јединство епископа. И врховна власт у Цркви припада епископима. Ову истину не треба образлагати, јер потврђује целокупно предање Цркве. На једном другом месту⁷ смо расправљали о организацији и православном саборовању и није потребно да то и овде понављамо. Једина тачка коју треба осветлити је савремени ток, односно тенденција, да се у "врховну власт" Цркве укључе и лаици, тако да орган те "власти" не би био сабор епископа већ сабор епископа, свештеника и световњака. Фундаментална опасност ове тенденције је та што подрива и прави збрку у *хијерархијском њринцију* и, истовремено, руши првобитна саборност Цркве. Ако је, као што смо покушали да покажемо, хијерархија, као облик и услов саборности, *њријада епископима* да би се преко ње изразио *целокупан* живот Цркве да би била истинити представник њене пуноће. Међутим, савремена структура наших клиричко-лаичких сабора ствара утисак да сваки "сталеж" Цркве има своје специфичне интересе; тако на пример, световњаци често имају другачије, ако не чак и супротне, потребе и интересе од потреба и интереса клира. Клирици на сабору постају представници клира, а световњаци световњака. Тада саборност просто престаје да постоји. Њу замењује "биланс снага", чији је резултат, веома често, фрустрација и клира и световњака. Али, у ствари, суштина и циљ *клира* је да изражава и реализује стварне "интересе" и потребе, не "лаика", као странке супротстављене клиру, него "лаос-а", народа Божијег, Цркве Христове. У Цркви нико нема потребе или интересе различите од интереса и потреба Цркве, а то је да нас све уједини у благодати и истини. Ако је истинита саборност, о којој овде говоримо, васпостављена на сваком нивоу Цркве, ако сваки члан Цркве у потпуности учествује у

7) Види, ad 4, The Idea of Primacy

њеном животу сагласно свом призивању, даровима и положају, ако је, другим речима, Црква потпуни и истинити *сабор* у свим својим манифестацијама, онда просто нема потребе да постоји ништа друго као израз саборовања осим сабора епископа - слике и пуноће једне, свете, саборне и апостолске Цркве. То не значи да сабор епископа треба да буде некакав тајни, затворени скуп "извршилаца". Он може и мора да буде отворен за учествовање, савет интересовање и коментаре целе Цркве. "Јавно мишљење" у свом истински хришћанском облику - као брига за Цркву, као активно интересовање за њен живот, као слободна дискусија о проблемима као иницијатива - јесте један други и најпожељнији облик "саборности". А страх од тога и тенденција наше хијерархије да дела по принципу "свршеног дела", без предходног расправљања о проблемима Цркве са њеним Телом, заиста је опасна тенденција, неспоразум о правој природи власти у Цркви.

Црква је хијерархијска, јер је саборска. Она се манифестује као "сабор" с тим што је хијерархијска. Ова фундаментална истина је почетна тачка за истинито православно богословље сабора.

* Church World Mission, St. Vladimir Sem. Press, Crestwood, 1979, стр. 159-178.
Најпре објављено у St. Vladimir's Theol. Quarterly, 6. 4. (1962), стр. 170-184.

1) Афанасев, Le Concile dans la theologie orthodoxe Russe, у Irenicon, 35 (1952), стр. 316-339.